

BMP-indexen 1992

In 1984 ging het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van start en thans kunnen we redelijk tevreden terugkijken op de eerste tien jaren. De deelname is vele malen groter dan verwacht en veel tellers weten het ook lang vol te houden. Proefvlak nummer 1000 is inmiddels aan de man gebracht (BMP-vrouwen zijn er trouwens weinig). Dankzij inspanningen van BMP-ers kunnen we nu tenminste iets zinnigs melden over de aantalsontwikkeling van vele tientallen soorten. Het BMP is niet meer weg te denken uit 'vogelend' Nederland en dat moet maar zo blijven. Iets later dan vorig jaar, maar hier zijn dan de laatste indexen, die van 1992

Het weer in 1992

Om de indexgegevens van 1992 in perspectief te zien kan het geen kwaad om even de belangrijkste meteorologische fenomenen van 1992 te vermelden. De winter 1991/92 was zeer zacht (vooral februari), zonder vorstperiodes van betekenis. Veel standvogels zullen het niet moeilijk hebben gehad in de winter.

Het voorjaar (maart t/m mei) was eveneens erg zacht, en behoorde met 1945 en 1990 tot de zachtste van de eeuw. Mei was zelfs veruit de warmste mei-maand van de eeuw (gemiddelde temperatuur ruim 3°C warmer dan normaal). Ook de zomer mocht zich laten zien; qua temperatuur wa-

ren alleen de zomers van 1947, 1976 en 1983 warmer. De neerslagcijfers waren, over het jaar gerekend, normaal te noemen. Omdat echter de voorgaande jaren tamelijk droog geweest waren, vielen veel plassen in de loop van voorjaar en zomer droog. Ongunstig voor sommige soorten watervogels dus.

Om broedvogels te karteren was 1992 een prima jaar, met op veel dagen uitgelezen inventarisatieomstandigheden.

1991 versus 1992

Als we de indexen van 1991 met die van 1992 vergelijken blijkt dat de index van ongeveer de helft van de

soorten een toename laat zien en de andere helft een afname. Bij Tortelduif, Winterkoning en Tijftaf werd de sterkste groei genoteerd. Voor de Tortelduif is dit verheugend nieuws want deze soort zit in een diep dal. Ook in Groot-Brittannië was 1992 een beter jaar voor Tortels dan 1991. Opmerkelijke toename viel ook de Kleine Karekiet ten deel. Bij deze soort was de gestage toename vanaf 1984 onderbroken door een terugval in 1991. Mogelijk zijn veel vogels door het slechte weer in mei-juni 1991 niet gearriveerd op de broedplaatsen of zongen ze slecht.

De toename van Zwartkop, Appelvink, Kuifmees en Roodborsttapuit is onderdeel van een lange termijn trend. Dit laatste is ook vastgesteld bij soorten die het in 1992 niet best deden, zoals Turkse Tortel, Bonte Vliegenvanger, Wielewaal en Spreeuw. De sterke afname van de Torenvalk van 1991 op 1992 houdt waarschijnlijk verband met de ontwikkeling van de muizenpopulatie: 1989-91 was een topperiode met veel muizen en Torenvalken, en 1992 een dal. De ontwikkeling van de Ransuil, die ook vaak verband houdt met muizenjaren, laat een zwakke afspiegeling van de Torenvalk-trend zien.

Niets zo veranderlijk als indexen?

Tabel 1 geeft een overzicht van de BMP-resultaten van 1984-92. De aantalsontwikkeling van broedvogels wordt uitgedrukt in een index. Dit is in het geval van het BMP een maat die in relatie staat tot het jaar 1984, dat als uitgangspunt is gekozen. De oplettende lezer zal merken dat met name de indexen van de laatste jaren wel eens anders uitkomen dan in het overzicht van vorig jaar het geval was. Hoe hard zijn BMP-getallen?

Index-berekeningen zoals toegepast in het BMP staan niet voor de volle 100% vast. Indexen kunnen wijzigen wanneer er achterstallige formulieren worden toegevoegd of wanneer gebieden geteld worden die een aantal jaren niet onderzocht waren (de Mountford-methode, waarmee de BMP-indexen worden berekend, houdt hier rekening mee). De vorig jaar gepubliceerde index van de Merel bijv. bedroeg in 1989, 1990 en 1991 121, 132 en 103. Na toevoeging van 1992 versprongen de indexen over 1989-91 naar 122, 129 en 115. Het grote verschil in 1991 heeft te maken met het betrekkelijk geringe aantal proefvlakken uit 1991 waarover toentertijd berekeningen zijn uitgevoerd. Dit blijkt bij meer soorten het geval en was een gevolg van het feit dat lang niet alle formulieren al verwerkt waren.

Dit geeft aan hoe lastig het is om goede berekeningen te maken wanneer niet alle formulieren binnen zijn. Als alle telformulieren op 1 oktober bij SOVON binnen zijn, is er geen vuiltje aan de lucht. Hiermee raken we een beetje de ziel van het BMP, dat immers grotendeels door vrijwilligers wordt gedragen. Vrijwilligers zijn tot zeer veel in staat zo blijkt uit de voorbije jaren, maar soms werkt het even niet en is het een kwestie van vallen en opstaan. Laten we echter met zijn allen proberen om de officiële inleverdatum van 1 oktober weer in ere te herstellen. Maak er een goede gewoonte van om meteen na afloop van een inventarisatie de gegevens uit te werken, op BMP-formulier te zetten en in te sturen.

Overigens is het nu ook weer niet zo dat de eerder gepubliceerde indexen compleet onjuist zijn. Indexgetallen mogen dan wel eens veranderen (meestal in zeer geringe mate), de gesignaleerde trends blijven overeind staan. Wel zijn de indexen van 1991 in deze SOVON-Nieuws betrouwbaarder dan de eerder gepubliceerde, omdat nu alle gegevens van 1991 verwerkt zijn. De indexen van 1992 zijn naar verwachting redelijk betrouwbaar, omdat ze over het leeuwedeel van de proefvlakken zijn berekend.

1984-92

Over de gehele periode bezien vertoont ruim eenderde van de soorten geen duidelijke toe- of afname. In deze categorie zitten verscheidene soorten standvogels die na winterverliezen in 1985-87 weer terugkrabbelden naar het oude niveau, en soms nog wat hoger. Zomervogels zitten weinig in deze groep.

Ongeveer 30% van de vogelsoorten toont op lange termijn een oplopende index. Voor de helft wordt deze groep vertegenwoordigd door Afrikatrekkers, met voorop het Paapje (toename evenwel uitsluitend in Drenthe en in de duinen) en de Grasmus. Andere koplopers zijn Appelvink, Goudvink en Buizerd. De Sprinkhaanrietzanger scoort (vooral in de duinen) goed, terwijl in Engeland gewag gemaakt wordt van forse afname. De toename van de Geelgors zal velen verbazen, want de westelijke helft van Nederland moet het inmiddels zonder Geelgorzen stellen, en ook de berichten uit bijv. midden-Brabant, delen van Overijssel en Gelderland zijn verre van goed. Desalniettemin blijkt deze gors in menig Oost-Neder-

Tabel 1. Indexen BMP in 1984-92. Het jaar 1984 is op 100 gesteld.

Soort	1984	85	86	87	88	89	90	91	92		1984	85	86	87	88	89	90	91	92
Dodaars	100	80	64	51	64	108	99	69	79	Zanglijster	100	60	47	49	61	72	77	73	79
Fuut	100	75	77	72	77	82	90	87	108	Grote lijster	100	77	77	99	102	108	109	107	115
Bergeend	100	111	106	112	112	132	102	97	87	Sprinkhaanzanger	100	117	117	121	157	161	160	124	135
Krakeend	100	94	53	65	59	69	75	88	72	Rietzanger	100	111	127	151	157	193	150	174	187
Wintertaling	100	107	107	117	118	124	83	61	59	Bosrietzanger	100	109	115	124	125	126	122	101	92
Wilde eend	100	106	107	103	105	114	107	102	92	Kleine karekiet	100	102	113	124	115	129	127	111	137
Slobeend	100	113	93	91	92	101	92	81	81	Spotvogel	100	71	83	97	92	81	73	64	71
Tafeleend	100	134	152	136	144	123	121	96	101	Braamsluiper	100	120	85	97	99	109	103	85	80
Kuifeend	100	115	114	109	113	114	113	108	100	Grasmus	100	126	153	191	188	216	201	174	194
Buizerd	100	115	93	125	130	144	187	203	177	Tuinfluit	100	100	102	111	110	108	106	104	108
Torenvalk	100	79	57	68	76	149	183	171	112	Zwartkop	100	104	105	110	135	134	148	132	161
Patrijs	100	104	93	98	75	84	89	95	82	Fluiter	100	130	97	146	197	148	197	78	92
Fazant	100	98	107	107	97	105	111	111	101	Tijftjaf	100	107	101	110	138	146	178	141	181
Waterhoen	100	61	55	47	68	85	94	69	68	Fitis	100	104	101	107	112	117	114	102	90
Meerkoet	100	103	91	80	92	103	107	110	111	Goudhaantje	100	95	60	68	93	110	158	66	84
Scholekster	100	117	99	92	91	94	94	94	85	Gr. vliegenvanger	100	100	84	80	84	84	80	66	69
Kievit	100	98	84	80	84	82	75	75	71	B. vliegenvanger	100	81	69	81	77	59	54	42	37
Watersnip	100	164	103	122	150	154	141	106	125	Staartmees	100	74	78	79	87	92	92	97	101
Grutto	100	157	137	140	143	148	143	147	137	Glanskop	100	97	100	94	100	85	110	129	109
Wulp	100	90	85	84	81	81	78	71	64	Matkop	100	106	114	106	122	121	118	117	105
Tureluur	100	135	110	113	112	115	100	87	101	Kuifmees	100	118	126	123	139	142	140	140	156
Holeduif	100	99	97	90	91	94	103	101	103	Zwarte mees	100	111	84	80	88	84	105	103	110
Houtduif	100	102	92	90	93	95	104	105	99	Pimpelmees	100	84	83	88	105	102	109	121	109
Turkse tortel	100	92	79	59	54	56	67	65	55	Koolmees	100	86	92	91	96	89	94	108	99
Tortelduif	100	96	92	86	75	76	67	58	77	Boomklever	100	69	88	87	94	75	91	113	88
Koekoek	100	103	95	102	98	99	92	83	90	Boomkruiper	100	89	91	96	104	117	129	127	121
Bosuil	100	91	81	96	98	100	108	96	88	Wielewaal	100	72	65	91	85	60	58	55	54
Ransuil	100	66	69	62	69	89	86	69	60	Vlaamse gaai	100	88	91	93	91	95	101	115	107
Groene specht	100	91	93	95	109	121	111	115	133	Ekster	100	109	108	109	115	123	119	123	116
Grote bonte specht	100	97	103	115	125	114	115	117	109	Kauw	100	96	98	95	101	103	113	106	115
Veldleeuwerik	100	85	77	71	74	75	72	67	65	Zwarte kraai	100	112	120	124	132	146	149	151	151
Boerenwaluw	100	79	101	82	110	116	130	102	104	Spreeuw	100	98	98	86	90	88	86	84	77
Boompieper	100	93	87	103	109	116	121	106	98	Huismus	100	111	123	97	112	98	105	108	92
Graspieper	100	66	57	65	76	105	104	96	101	Ringmus	100	112	89	103	105	113	127	114	97
Gele kwikstaart	100	133	167	151	155	190	165	111	97	Vink	100	92	96	108	110	118	121	132	129
Witte kwikstaart	100	86	93	113	145	137	131	124	98	Groenling	100	77	80	80	93	87	96	96	84
Winterkoning	100	57	60	67	97	127	149	96	124	Kneu	100	92	72	64	72	82	82	74	77
Heggenus	100	86	89	85	88	97	94	86	87	Goudvink	100	142	156	152	163	148	182	156	157
Roodborst	100	77	87	77	96	116	116	104	116	Appelvink	100	105	127	157	141	161	186	178	200
Nachtegaal	100	104	118	129	138	146	128	114	104	Geelgors	100	80	82	112	125	133	147	126	137
Gekr. roodstaart	100	82	94	109	104	107	109	110	96	Rietgors	100	82	81	80	85	91	81	69	71
Paapje	100	146	153	197	241	247	206	157	133										
Roodborsttapuit	100	79	87	88	123	133	165	148	166										
Tapuit	100	92	93	110	114	121	118	104	89										
Merel	100	87	95	91	108	122	129	115	117										

lands proefvlak redelijk te boeren.

Eveneens ongeveer 30% van de vogelsoorten heeft een sinds 1984 afnemende index. In deze groep komen we veel soorten tegen waarvan inmiddels bekend is dat ze flink in de problemen zijn geraakt, zoals Zanglijster, Wielewaal, Veldleeuwerik, Kneu, Tortelduif en Spotvogel. Het is op dit moment vaak niet precies na te gaan of de afname na 1984 heeft ingezet of dat er al eerder sprake was van afname die zich na 1984 heeft voortgezet. Door het verzamelen en analyseren van inventarisatiereeksen van voor

1984, iets dat momenteel vrijwel afgesloten is, hopen we over enige tijd duidelijkheid te kunnen verschaffen.

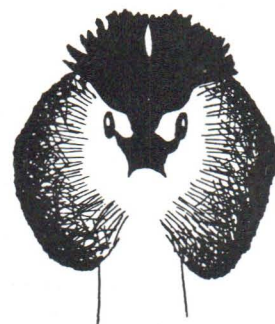
Opmerkelijk veel soorten uit de groep met verliezers zijn korte-aftand-trekker of deeltrekker; het zijn dus vogels die geheel of deels overwinteren in ZW-Europa. In 1985-87 hebben ze vaak flinke verliezen moeten incasseren door de uitzonderlijk koude winters hier. Na wintersterfte vindt gewoonlijk weer herstel plaats, maar bij Zanglijster, Waterhoen, Veldleeuwerik, Kneu, Wulp en Rietgors is hiervan nauwelijks sprake, zodat er meer aan de hand is. Engels onderzoek heeft uitgewezen dat de achteruitgang van het Waterhoen wel eens in verband kan staan met teruglopende broedresultaten. Gedurende de afgelopen 30 jaar is de gemiddelde legselgrootte duidelijk afgenomen, en met name in 1989-92 werden opvallend kleine legfels geproduceerd (BTO-News 189). Aan herstel van winterschade valt dan niet te denken. De reden voor de lange termijn trend is overigens nog niet duidelijk, maar

de Engelsen vermoeden dat de slechte resultaten van de afgelopen jaren te maken hebben met o.a. de opvallende droogte in de afgelopen vier jaar. Ook in Nederland waren deze voorjaars erg droog, en de droogte in vooral binnenlandse gebieden met poelen, plassen en vennen zou wel eens de oorzaak kunnen zijn van de lage indexen voor 1990-92 van o.a. Dodaars, Wintertaling en Slobeend.

Nu we toch bezig zijn met een vergelijking met de Britse resultaten: let eens op de Fitis. Een paar jaar geleden werd deze soort nog uitge-

Kievit (Willem van Manen).

Fuut (Willem van Manen)

Landelijke geldigheid

BMP-indexen worden geacht landelijke geldigheid te hebben. Het is echter geen geheim dat de proefvlakken niet gelijkmatig over Nederland en over de verschillende biotooptypen verdeeld zijn. Aan de landelijke geldigheid valt bij een aantal soorten daarom het nodige af te dingen. Om dit probleem enigszins het hoofd te bieden, zijn SOVON en het CBS voornemens om met ingang van 1994 indexen te publiceren per biotooptype. Dit ligt voor de hand voor soorten die grotendeels beperkt zijn tot één biotooptype, zoals bos- of weidevogels, maar kan ook verschillende trends per biotoop duidelijk maken. Het is bijvoorbeeld bekend dat de Wulp in de duinen en op de heide afneemt, maar in het agrarisch gebied niet. De Veldleeuwier echter loopt in het agrarisch gebied en de duinen sterk terug, maar in veel heidegebieden niet. Enkele exercities die door het CBS zijn uitgevoerd laten zien dat biotoopgewijze indexen goed mogelijk zijn en verhelderend werken voor het beter begrijpen van trends. De Britten doen dit overigens al vele jaren.

Betekent dit nu dat de hier gepresenteerde cijfers geen enkele landelijke geldigheid hebben? Natuurlijk niet. In het algemeen hebben de indexen van talrijke en wijd verbreide soorten landelijke geldigheid. Denk hierbij aan soorten als Wilde Eend, Houtduif, Winterkoning, Roodborst, Merel, Tjiftjaf, Fitis, Kool- en Pimpelmees, Zwarte Kraai, Spreeuw en Vink. Bij minder goed in de steekproef vertegenwoordigde soorten geven de cijfers vooral de ontwikkeling in een bepaald biotooptype weer. Zo weten we dat de cijfers voor Turkse Tortels vooral op plattelandsgeschieden betrekking hebben (en niet zozeer op steden), die van Groene Spechten op de duinen (niet de naaldbossen op de zandgronden) en die van Watersnippen vooral op natuurgebieden en speciaal beheerde agrarische gebieden (niet op regulier agrarisch gebied). De betrouwbaarheid van BMP-weidevogeltrends laat in zoverre te wensen over dat van bepaalde belangrijke regio's weinig informatie beschikbaar is.

Bij de presentatie volgend jaar van biotoopgewijze indexen zal uitgebreid worden stilgestaan bij de representativiteit van de steekproef.

roepen tot een van de meest stabiele soorten: gedurende een periode van 28 jaar was de stand in Groot-Brittannië min of meer constant gebleven, met slechts geringe jaarlijkse fluctuaties. Sinds 1990 echter vertoont deze soort plotseling een forse, maar onverklaarbare terugval. De BMP-resultaten lijken erop te wijzen dat ook in Nederland iets dergelijks aan de hand is. Overigens is het Britse voorbeeld een goed bewijs dat zelfs een "voorspelbare" soort plotseling eigenaardige trends kan vertonen, een ontwikkeling die zonder adequate jaarlijkse broedvogelmonitoring niet of pas laat zou zijn geconstateerd.

Moraal

De ruimte is te beperkt om in te gaan op alle facetten van de BMP-resultaten. Hopelijk is wel duidelijk geworden dat de aanhouder wint, en doorzetten loont. Volgend jaar opnieuw uw plotje inventariseren zou fantastisch zijn, en stuur a.u.b. uw formulieren snel in. Alle deelnemers worden bedankt voor de grandioze inzet.

Inventarisatieperikelen

hoge dichtheid Scholeksters

Dat sommige soorten lokaal in zeer hoge dichtheden broeden kan een spectaculaire veldervaring opleveren, maar ook gefronste wenkbrauwen. Niet alleen is het in zo'n situatie vaak moeilijk inventariseren, ook het interpreteren van de resultaten is bepaald geen sinecure. Menig trouwe BMP'er zit elk najaar te zweten op een soortkaart bomvol waarnemingen van Winterkoning, Kleine Karekiet of een andere talrijke soort. Natuurlijk, we laten ons door geen enkele soortkaart van de wijs brengen, slaan de handleiding op de goede bladzijde open en gaan aan de slag. Velen vragen zich echter wel eens wat beklemd af hoe hoog een andere teller bij de interpretatie zou zijn uitgekomen en hoeveel paren werkelijk aanwezig waren.

Tureluurs van Scholeksters

Niet alleen zangvogels maar ook steltlopers kunnen ons bij de interpretatie van broedvogeltellingen wel eens hoofdbrekens bezorgen.

Dit is bijv. bij Scholeksters in het Waddengebied het geval; de dichtheid kan op kwelders oplopen tot wel vier territoria per hectare! De vogels staan zo dicht bij elkaar dat het vrijwel ondoenlijk is om uit te zoeken welke vogels een paar vormen en welke vogels territoriumgedrag vertonen.

In zo'n situatie kan van de teller niet het onmogelijke verlangd worden, en moet een pragmatische oplossing worden gekozen.

Een nieuw criterium

In de nieuwe broedvogelhandleiding (voorjaar 1993 verschenen) is voor het eerst de mogelijkheid geboden om - in *getijdengebieden* - individuen te tellen. Door dit aantal door twee te delen wordt dan het aantal "paren" verkregen.

Prachtig, zo'n criterium voor getijdengebieden maar hoe verhouden de resultaten zich tot de traditionele telwijze? En is het interpreteren van veldkaarten vol met zulke waarnemingen eigenlijk wel mogelijk? Het zijn vragen waarmee we niet alleen in het Nederlandse Waddengebied te kampen hebben. Onze Duitse en

Deense geestverwanten worstelen in hun deel van het Waddengebied met hetzelfde interpretatieprobleem.

Clusteren, een kunst, een kunde

In 1992 is er een Nederlands-Duits-Deense werkgroep in het leven geroepen met het doel de methoden voor het verzamelen van broedvogelgegevens in het Waddengebied gelijk te schakelen. Het inventariseren en interpreteren van Scholeksters kwam hierbij ter sprake. Besloten werd om het interpreteren van broedvogelgegevens eens tegen het licht te houden.

In februari van dit jaar is aan 38 - meest ervaren - Nederlandse broedvogelinventariseerders gevraagd om een Scholekster-veldkaart te interpreteren waarop de waarnemingen van drie veldbezoeken waren genoteerd. Ongeveer de helft van deze tellers bestond uit personen die beroepshalve broedvogels karteren of dat hebben gedaan; de andere helft bestond uit vogelaars die dat in hun vrije tijd doen.

De veldkaart had betrekking op een ca. 50 ha groot kweldergebied met veel schapedammen in het Waddengebied van Nordheverkoog in Schleswig-Holstein. De zuidelijke helft van het proefvlak kende een ruige vegetatie, de noordelijke helft bestond